बालविकास तहमा पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको अवस्था

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन

विभाग स्नात्तकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षको आशिंक

आवश्यकता पूरागर्न प्रस्तुत

शोधप्रस्तावना

शोधकर्ता

देवीकुमारी भन्डारी

त्रि.वि.द.नं. ३८०५-९०

क्याम्पस रोल नं. ४३/२०६४

परीक्षा सि.नं.२४००००४ (२०६६)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय पाठ्यक्रम तथा मुल्याङ्कन विभाग

सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस

भरतपुर, चितवन

२०६९

कृतज्ञता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र सङ्कायद्धारा सञ्चालित स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षको मूल विषय पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन अर्न्तगत Ed.Ce. 552 Qualitative evaluation Research को आंशिक प्रयोगात्मक परिक्षा परिपूर्तिका लागि बाल विकास तहमा पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको अवस्था नामक शोधपत्र तयार पारिएको छ ।

शोधपत्र तयारी गर्ने क्रममा जुनसुकै अवस्थामा आफ्नो अमूल्य समय दिनुभई आवस्यक सर सल्लाह, मार्गदर्शन र निर्देशन, प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरु, तथा यसै क्याम्पसका उपप्रध्यापक होमनाथ सापकोटा ज्यु प्रति हृदय देखि नै आभार व्यक्त गर्दछु । त्यसै गरी शोधकार्य लाई मूर्तरुप दिन हर सम्भव प्रयास गर्नु हुने आदरणीय गुरु तथा यसै क्याम्पसका विभागीय प्रमुख कुवेरनाथ शर्मा प्रति कृतज्ञ छु । शोधकार्य संचालन गर्नु पुर्व अभिमुखिकरण कार्यक्रम संचालन गरी विभिन्न जानकारी तथा निर्देशन दिनुहुने सम्पुर्ण गुरुहरु प्रति कृतज्ञ छु ।

यस शोधपत्र तयारी गर्ने क्रममा आवश्यक तथ्याङ्कहरु संकलनमा सहयोग गर्नु हुने, छनोटमा परेका सामुदायिक विद्यालय तथा बालविकास केन्द्रका सहयोगी कार्यकर्ता, सम्बन्धित विद्यालयका प्रध्यानाध्यापक लगायत सहायक प्रध्यानाध्यापक शिक्षकहरु ,र अभिभावकहरु प्रति धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

यस शोधपत्रका सामग्री कम्प्युटर गर्नका लागि आवश्यक सरसल्लाह र सहयोग गर्नुहुने माननिय जिवन साथी भिर्माजुन न्यौपाने ज्यू प्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दै सुचना संकलनमा साथ दिने छोराहरु गौरब र गगन लाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

शोधसार

यो शोधपत्र बालविकास तहमा पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको अवस्था शिर्षकमा तयार गरिएको छ । यस अध्ययनको उद्धेस्य बालविकास तहमा पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको अवस्था विश्लेषण गरी यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका उपायहरु सुझाउनु रहेको छ । निर्धारित उद्धेस्य प्राप्त गर्नका लागि उद्धेस्य उन्मुख नमुना छनोट विधि अपनाई चितवन जिल्ला, खैरहनी स्रोतकेन्द्र अर्न्तगत पर्ने सामुदायिक विद्यालय तथा बालविकास केन्द्रहरु मध्ये छनोटमा परेका ८ वटा विद्यालय तथा केन्द्रका प्रध्यानाध्यापक, सह प्रध्यानाध्यापक सहयोगी कार्यकर्ता, अभिभावकहरु संग स्थलगत अवलोकन, प्रश्नावली, कक्षा अवलोकन फारम, समूह छलफलका लागि प्रश्नावली आदिका माध्यम बाट प्राथमिक तथ्याङ्कहरु संकलन गरिएको छ । द्धितिय तथ्याङ्क संकलनका लागि अध्ययनको बिषय संग सम्बन्धित पाठय पुस्तकहरु, लेखहरु, शोधपत्रहरु लाई आधार लिईएको छ । दुवै क्षेत्रबाट प्राप्त गरिएका तथ्याङ्कहरुलाई वर्णनात्मक तरिका बाट व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्ययनको कममा बालविकास तहमा पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको अवस्था नाजुक रहेको पाईयो जस्तै कतिपय सहयोगी शिक्षिकालाई पाठयक्रमको बारेमा जानकारी नै नभएको, केन्द्रमा पाठ्यक्रम पुस्तिका र अन्य सहयोगी पुस्तिकाहरु उपलब्ध नभएको पाईयो । पाठ्यकम उपलब्ध भएका केन्द्रमा पनि यसको प्रयोग खासै नभएको पाईयो । विद्यालयका प्रध्यानाध्यापक र सहयोगी शिक्षिकाले पनि आफ्नो उत्तरदायी भुमिका र्निवाह नगरको, सम्बन्धित निकायले यसको कार्यान्वयनको समयमा जति गर्नु पर्ने हो र जसरी गर्नु पर्ने हो त्यति र त्यसरी प्रभावकारी अनुगमन र निरीक्षणमा ध्यान नदिईएको पाईयो ।

पाठ्यकम कार्यान्वयनमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने कक्षा कोठा व्यवस्थापनको पक्ष कमजोर रहेको पाईयो भने कक्षाकोठामा बालवालिकाको उपस्थिति न्यून रहेको देखियो । त्यस्तै सकि नसकि सुविधा सम्पन्न संस्थागत विद्यालयमा बालवालिका पढाउने अभिभावकको चाहना रहेको पाईयो ।

बालविकास केन्द्रलाई प्रभावकारी बनाउन अर्थात पाठ्यकको कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउन सरकारका तर्फ बाट थप बजेटको व्यवस्था गरि संस्थागत विद्यालयको दांजोमा पुर्‍याई सुविधा सम्पन्न बनाउनु पर्ने आजको आवश्यक्ता देखिएको छ । सम्बन्धित निकायले यस तहका सहयोगी शिक्षिकाका लागि तत्काल पाठ्यकमको व्यवस्था गरि यसको कार्यान्वयनका लागि शिफारिस गनुपर्ने देखिन्छ भने सहयोगी शिक्षिकाले पनि यसको कार्यान्वयनमा सकिय भूमिका निभाउनु पर्ने देखिन्छ । त्यसै गरि प्रध्यानाध्यापक, स्रोतव्यक्ति, विद्यालय निरिक्षक, र अभिभावकहरुले अनुगमन र निरिक्षणको समयावधिमा बृद्धि गरि अनुगमनको तरिकामा सुधार गर्नु पर्ने कुराहरुलाई सुझावका रुपमा पेश गरिएको छ ।

विषयसूचि

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

१.२ समस्याको कथन

१.३ अध्ययनको औचित्य

१.४ अध्ययनको उद्देश्य

१.५ अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरु

१.६ अध्ययनको परिसिमाहरु

परिच्छेद- दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन तथा सैद्धान्तिक खाका

२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

२.२ अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका

२.३ शैक्षिक उपादेयता

परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि र प्रक्रियाहरु

३.१ अनुसन्धान ढाँचा

३.२ नमूना छनोट प्रक्रिया

३.३ तथ्याङ्क सङ्कलनका श्रोतहरु

३.४ अनुसन्धानका विधि तथा साधनहरु

३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया

३.६ तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया

परिच्छेद चार : तथ्याङ्कको व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ बालविकास तहको पाठ्यक्रम सम्वन्धि जानकारी

४.१.१ पाठ्यक्रम कार्यन्वयन गर्ने सहयोगि शिक्षिकाको शैक्षिक अवस्था

४.१.२ कक्षा कोठा व्यवस्थापन

४.१.३ पाठ्यक्रमको उपलव्धता

४.१.४ पाठ्यक्रमको अध्ययन र यसको प्रयोग

४.१.५ खेल, गित, कथा र कविताको प्रयोग

४.१.६ कक्षा क्रियाकलाप

४.१.७ अवलोकन र अन्वेषण

४.१.८ मूल्याङ्कनको प्रयोग

४.१.९ निरीक्षण तथा अनुगमन

४.२ पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको अवस्था विश्लेषण

४.३ पाठ्यक्रम कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी वनाउने उपाय

४.३.१ स्थिर नीति निर्माण गर्नु

४.३.२ आर्थिक श्रोतको व्यवस्थापन

४.३.३ पाठ्यक्रमको उपलव्धता र यसको प्रयोगमा जोडदिनु

४.३.४ सहयोगी शिक्षिकाले आफ्नो भुमिका निर्वाहगर्नु

४.३.५ स्पष्ट उमेरको व्यवस्थागर्नु

४.३.६ अविभावकको धारणामा परिवर्तन ल्याउनु

४.३.७ विद्यार्थी सङ्ख्या बढाउने उपाय अवलम्वन गर्नु

४.३.८ जिम्मेवार व्यक्तिहरुको भुमिकामा वृद्धिगर्नु

४.३.९ अनुगमन र निरीक्षणको प्रभाव बढाउनु

परिच्छेद पाँच : प्राप्ती, निष्कर्ष र सुझावहरु

५.१ प्राप्ती

५.२ निष्कर्ष

५.३ सुझावहरु

सन्दर्भ सामग्री

अनुसूचीहरु